

JAMIYAT MUAMMOLARI ASOSIDA STARTAP G'OYALARNI ISHLAB CHIQISH VA ULARNI REALIZATSIYA QILISH MEXANIZMLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18407568>

Jaloliddin Ruzmetov Orifjon o'g'li
Murodjon Xolmurodov Shavkatjon o'g'li
Dinara Ishmanova

Millat Umidi universiteti 4-kurs talabalari, BA-403;
Ilmiy rahbar, Iqtisodiyot fanlari doktori DSc

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada jamiyatning dolzarb muammolari negizida texnologik startap g'oyalarini shakllantirish va hayotga tatbiq etish mexanizmlari o'rganilgan. Tadqiqot doirasida global va mahalliy tajribalar tahlil qilinib, jamiyat ehtiyojlariga innovatsion yondashuvlar orqali yechim topish usullari ko'rib chiqiladi. Xususan, jahon miqyosida katta muvaffaqiyatga erishgan Tesla kompaniyasining transport va ekologiya sohasidagi muammolarni texnologik yechimlar yordamida hal qilishi ilmiy tahlil qilingan. Shuningdek, O'zbekiston misolida IMAN Invest (islomiy moliyaviy texnologiyalarga asoslangan investitsiya platformasi) va Uzun raqamli ekotizimi (raqamli infratuzilma va ijtimoiy xizmatlarni birlashtirgan yechim) kabi startaplar faoliyati tahlil etilib, ularning jamiyatga foydali ta'siri yoritilgan. Maqolada adabiyotlar sharhi, amaliy keyslar tahlili va qiyosiy yondashuv yordamida ijtimoiy muammolarni innovatsion biznes g'oyalarga aylantirish mexanizmlari bo'yicha xulosalar chiqariladi hamda kelgusida bunday startaplarni rivojlantirish bo'yicha takliflar beriladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, jamiyat muammolariga yechim izlash orqali vujudga kelgan startaplar nafaqat ijtimoiy masalalarni hal etadi, balki iqtisodiy jihatdan ham samarador bo'lib, barqaror rivojlanishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: texnologik startaplar, ijtimoiy muammolar, innovatsion yechimlar, islomiy fintech, raqamli ekotizim, transport va ekologiya, ijtimoiy tadbirkorlik

Аннотация. В данной научной статье изучаются механизмы формирования технологических стартап-идей на основе актуальных общественных проблем и их внедрения в жизнь. В рамках исследования проанализированы как глобальный, так и локальный опыт, с акцентом на инновационные подходы к решению социальных потребностей. В частности, проведён научный анализ деятельности компании Tesla, добившейся значительного успеха в мире, по решению транспортных и экологических проблем с помощью технологических решений. Также рассмотрены примеры из Узбекистана, такие как IMAN Invest (инвестиционная платформа на

основе исламских финансовых технологий) и цифровая экосистема Uzum (объединяющая цифровую инфраструктуру и социальные сервисы), а также их влияние на общество. С использованием анализа литературы, прикладных кейсов и сравнительного подхода в статье делаются выводы о механизмах превращения социальных проблем в инновационные бизнес-идеи и предлагаются рекомендации по развитию подобных стартапов в будущем. Результаты исследования показывают, что стартапы, направленные на решение социальных проблем, могут быть не только социально значимыми, но и экономически эффективными, способствуя устойчивому развитию.

Ключевые слова: технологические стартапы, социальные проблемы, инновационные решения, исламский финтех, цифровая экосистема, транспорт и экология, социальное предпринимательство.

Abstract. This scientific article explores the mechanisms for generating technology-based startup ideas derived from pressing social problems and implementing them in practice. The research analyzes both global and local experiences, focusing on innovative approaches to addressing societal needs. Specifically, it provides a scientific analysis of Tesla's efforts to solve transportation and environmental issues through technological solutions, as a globally successful example. Locally, the article examines Uzbekistan-based startups such as IMAN Invest (an investment platform based on Islamic financial technologies) and the Uzum digital ecosystem (which integrates digital infrastructure with social services), highlighting their positive impact on society. Through literature review, applied case analysis, and comparative methodology, the paper draws conclusions about how social problems can be transformed into innovative business ideas and offers recommendations for the future development of such startups. The findings suggest that startups created in response to social issues not only help address societal challenges but can also be economically viable and contribute to sustainable development.

Keywords: technology startups, social problems, innovative solutions, Islamic fintech, digital ecosystem, transportation and environment, social entrepreneurship.

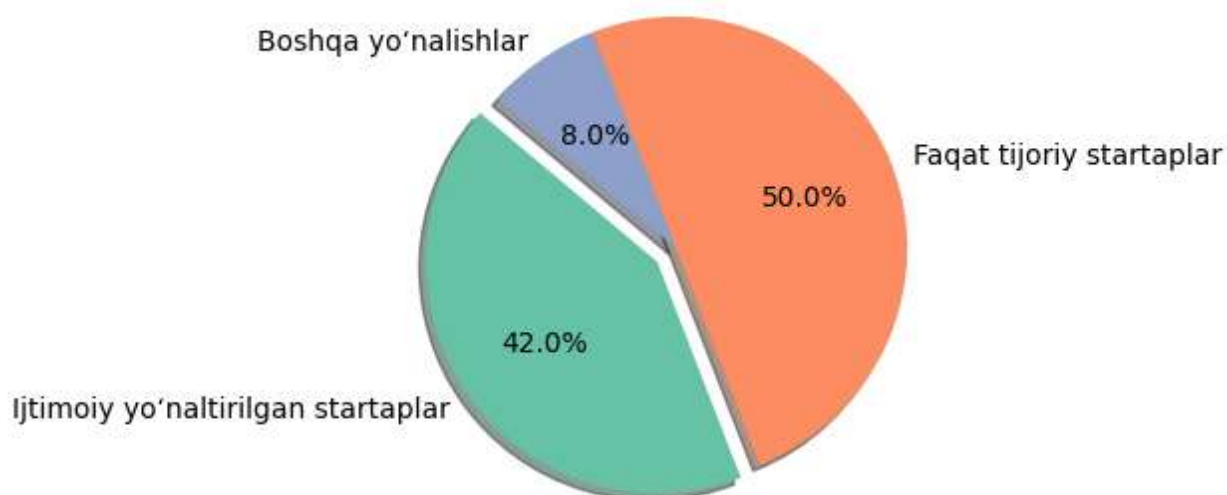
KIRISH

So'nggi yillarda jamiyatdagi turli ijtimoiy va iqtisodiy muammolarga texnologik yechim topish g'oyasi global miqyosda keng e'tibor qozonmoqda. An'anaviy biznes modelidan farqli ravishda, zamonaviy startaplarning nafaqat daromad olishga, balki muayyan muammoga echim topishga yo'naltirilgan. Xususan, sog'liqni saqlash, ta'lim, moliyaviy inklyuzivlik, ekologiya va infratuzilma kabi sohalarida texnologik startaplarning orqali ijtimoiy innovatsiyalar yuzaga chiqmoqda.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2023-yilda global miqyosda faoliyat yuritayotgan startaplarning qariyb 42% i jamiyat muammolarini hal etishga qaratilgan. Bu ko'rsatkich texnologiyaning ijtimoiy ta'sirchanlik darajasini yaqqol ko'rsatib beradi (1-rasm).

Startaplar yo'nalishlari bo'yicha global taqsimoti (2023)

1-rasm. Startaplar yo'nalishlari bo'yicha global taqsimoti (2023). Muallif ishlanmasi asosida.

Jamiyat muammolariga yechim sifatida yaratilgan startaplar nafaqat rivojlangan davlatlarda, balki Markaziy Osiyoda ham shakllanmoqda. Masalan, Tesla kompaniyasi global darajada transport va ekologik muammolarni elektr transport va qayta tiklanuvchi energiya texnologiyalari orqali hal qilishga intilmoqda. IMAN Invest islomiy moliyaviy texnologiyalarga asoslangan holda moliyaviy inklyuziyani kuchaytirishga xizmat qilsa, Uzun ekotizimi esa O'zbekistonda raqamli savdo va xizmatlar orqali infratuzilma muammolarini yengillashtirishga harakat qilmoqda (2-jadval).

Jamiyat muammolari asosida shakllangan texnologik startap g'oyalari

Jamiyat muammosi	Startap g'oyasi	Texnologik yechim
Moliyaviy inklyuziya yetishmasligi	IMAN Invest	Islomiy fintech platformasi
Raqamli infratuzilma zaifligi	Uzun ekotizimi	Raqamli savdo va xizmatlar ekotizimi
Transport va ekologik muammolar	Tesla	Elektr transport va qayta tiklanuvchi energiya

2-jadval. Jamiyat muammolari asosida shakllangan texnologik startap g'oyalari (muallif ishlanmasi asosida).

Shunday qilib, texnologik startaplar global va mahalliy darajada ijtimoiy

innovatsiyalarni harakatga keltiruvchi muhim vosita sifatida qaralmoqda. Ushbu

maqola doirasida jamiyat muammolari asosida shakllangan texnologik startup g'oyalarini aniqlash, ularning yechim mexanizmlarini tahlil qilish va ularni muvaffaqiyatli realizatsiya qilishda qo'llaniladigan ilmiy tadqiqot metodlari chuqur o'rganiladi.

Adabiyotlar tahlili: Innovatsion tadbirkorlik nazariyasida startup deganda, odatda, yangicha yondashuvga ega va yuqori darajada noaniqlik bilan bog'liq bo'lgan, o'sish salohiyatiga ega biznes loyiha tushuniladi. Startupni an'anaviy kichik biznesdan ajratib turuvchi asosiy omil – bu mavjud vaziyatni o'zgartirish yoki muayyan muammoni hal etishga qaratilgan innovatsion g'oya bilan bog'liq ekani va tezkor o'sish strategiyasidir. Ilmiy manbalarda ta'kidlanishicha, har bir muvaffaqiyatli startup aslida jamiyatda kishilarni qiynayotgan “og'riqli nuqta”ni topib, uni hal qilishning ilg'or usulini taklif etish orqali dunyoga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Startup g'oyasini shakllantirishda Design Thinking (dizayn fikrlash) va Lean Startup metodologiyalari muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Dizayn fikrlash jarayoni foydalanuvchi ehtiyojlarini chuqur anglash va muammoga ijodiy yechim topishga qaratilgan bo'lsa, Lean Startup yondashuvi minimum yangi mahsulot (MVP) yaratib, bozor fikr-mulohazasini tezkor olish orqali g'oyani takomillashtirishni ta'kidlaydi. Adabiyotlarda qayd etilishicha, Stiv Blank startupni “takrorlanadigan va kengaytirib bo'ladigan biznes modelini

izlash jarayoni” sifatida tariflagan, Erik Ris esa startup muvaffaqiyatining kaliti sifatida bozor talab qilmaydigan mahsulotni emas, aynan mijoz muammosiga mos echimni yaratishni ko'rsatgan. Demak, nazariy jihatdan startup g'oyasi qanchalik dolzarb muammoni nishonga olsa va iste'molchida qiymat yaratadigan innovatsiyani taklif etsa, uning muvaffaqiyatga erishish ehtimoli shunchalik yuqori bo'ladi.

Ijtimoiy innovatsiyalar va ijtimoiy tadbirkorlik konsepsiyasi ham bevosita jamiyat muammolarini hal etishga qaratilgan startaplarni o'rganadi. Bunda startupning asosiy maqsadi faqat moliyaviy foyda emas, balki ijtimoiy qiymat yaratish bo'ladi. Xususan, BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida dunyoda toza energiya, ekologiya, sog'liqni saqlash, ta'lim, qashshoqlikni qisqartirish kabi yo'nalishlarda ko'plab innovatsion startaplarni paydo bo'ldi. Masalan, Tesla kompaniyasining missiyasi – jahonda barqaror energiyaga o'tishni tezlashtirish – aynan global ekologik muammoni hal etishga qaratilgan startup yondashuvining namunasidir. Bunday misollar ilmiy adabiyotlarda jamiyat muammosini startup g'oyasining “markaziy qiymat taklifi” sifatida olganda, bunday loyihalar ko'proq innovatsionlikka ega bo'lib, keng ko'lamda ijobiy ta'sir ko'rsatishi qayd etiladi.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlilidan xulosa qilish mumkinki, “muammo – yechim – innovatsiya”

zanjiri startap muvaffaqiyatining negizini tashkil etadi. Quyida aynan shu prinsip asosida shakllangan va ijtimoiy-ehtiyoj nuqtayi nazaridan dolzarb masalalarga yechim topgan startap loyihalarining amaliy tahlili keltiriladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqotda sifat jihatdan tahlil usuli qo'llanilib, bir nechta tanlab olingan keyslar misolida vaziyat tahlili (case study) o'tkazildi. Avvalo, mavzuga doir ilmiy adabiyotlar, statistik ma'lumotlar va ochiq manbalar orqali nazariy bazani shakllantirish maqsadida adabiyotlar sharhi olib borildi. So'ngra qiyosiy yondashuv asosida global va mahalliy startaplardan uchta misol (Tesla, IMAN Invest va Uzum) tanlab olinib, ularning vujudga kelish sabablari, taklif qilgan yechimlari va jamiyatga ta'siri chuqur tahlil qilindi.

Tadqiqot uchun tanlangan misollar turli sohalarni qamrab oladi: global miqyosda transport va ekologiya sohasidagi muammoni hal etuvchi startap (Tesla) va O'zbekiston doirasida moliyaviy-ijtimoiy soha (IMAN Invest) hamda raqamli infratuzilma sohasidagi startap (Uzum ekotizimi). Ushbu keyslar bo'yicha ma'lumotlar kompaniyalarning rasmiy hisobotlari, veb-saytlari, matbuot xabarlari hamda ilgari o'tkazilgan tadqiqotlardan olingan.

Tahlil jarayonida har bir keys uchun muammo-identifikatsiya – yechim – natija tizimida chizma chizilib, startap g'oyasining jamiyat muammosidan qanday kelib chiqqani va u amalga oshirilgach, qaysi ijtimoiy-iqtisodiy

natijalarga erishilgani o'rganildi. Shuningdek, mahalliy va global tajribalarni taqqoslash orqali umumiy xulosalar chiqarildi. Tadqiqot yakunida olingan bilim va xulosalarga asoslanib, kelajakda jamiyat muammolariga qaratilgan innovatsion startaplarni muvaffaqiyatli shakllantirish va rivojlantirish borasida amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar. Global keys: Tesla kompaniyasi (transport va ekologiya muammolari yechimi)

Dunyoga mashhur Tesla kompaniyasi o'z faoliyati bilan jamiyatdagi transport va energiya sohasidagi qator muammolarga innovatsion yechim taklif etdi. An'anaviy avtomobilsozlik sanoati yillardan beri ichki yonuv dvigatellariga tayanib, katta hajmda zararli gazlar emissiyasiga sabab bo'lgan. Shahar havosining ifloslanishi, iqlim o'zgarishi va neft resurslariga qaramlik – bular transport sohasi bilan bog'liq jiddiy ijtimoiy muammolardir. Tesla esa ushbu vaziyatni o'zgartirish maqsadida elektromobillarni ommalashtirishga kirishdi. Kompaniya missiyasi – “jahonni barqaror, toza energiyadan foydalanuvchi transportga o'tkazish” bo'lib, u 2003-yilda ana shu g'oya bilan startap sifatida tashkil topgan.

Tesla elektromobillari fosil yoqilg'ilar o'rnini bosuvchi zamonaviy texnologiya bo'lib, ulardan foydalanish avtomobillardan chiqadigan zararli gazlar miqdorini keskin kamaytiradi. Tadqiqotlar ko'rsatishicha, elektromobillar avtosanoatning neftga

qaramligini pasaytirish va atmosferaga chiqariladigan zararli gazlarni kamaytirishning eng muhim yo'nalishlaridan biridir. Tesla shu maqsadda yuqori unumdor litiy-ion batareyalariga ega bo'lgan, bir zaryad bilan uzoq masofa bosib o'tishga qodir elektromobillar ishlab chiqardi. Natijada, elektr transport vositalari ommaviylashib, an'anaviy dvigatelli mashinalarga real muqobil bo'la boshladi.

Tesla qisqa vaqt ichida jahon bozorida katta ulushni egalladi: hozirgi kunda global elektromobillar bozorining 17% va AQSh bozorining 50% ulushi aynan Tesla hissasiga to'g'ri keladi. Bu ko'rsatkichlar kompaniyaning transport sohasida qilgan inqilobiy o'zgarishini tasdiqlaydi. Tesla nafaqat o'zi elektromobillarni keng ishlab chiqarib, balki boshqa yirik avtomobil ishlab chiqaruvchilarini ham raqobat tufayli tezlashtirilgan tartibda elektr transportga o'tishga majbur qilmoqda. Ya'ni, Tesla butun sanoat tarmog'ining rivojlanish yo'nalishini o'zgartirdi desak mubolag'a bo'lmaydi. Bundan tashqari, kompaniya butun dunyo bo'ylab 60 mingdan ortiq Supercharger tezkor quvvatlantirish shoxobchalarini qurib, elektromobillar uchun zarur infratuzilmani yaratmoqda. Shuningdek, Tesla faqat avtomobil emas, balki uy xo'jaliklari va sanoat uchun quyosh panellari, Powerwall kabi energiya saqlash qurilmalari orqali toza energiya yechimlarini ham taklif etib, energiya tizimini yanada barqaror qilishga hissa qo'shmoqda.

Tesla innovatsiyasining ekologik samaralarini aniq raqamlarda ham ko'rish mumkin. Hisob-kitoblarga ko'ra, Tesla elektromobil egalarining benzinli avtotransportdan voz kechishi tufayli har yili atmosferaga 20 million tonnadan ortiq CO₂ ekvivalent zararli chiqindilar chiqmasdan qolmoqda. Bu katta miqdor bo'lib, minglab yonuv dvigatelli avtomobillar sabab bo'ladigan ifloslanishning oldi olinayotganini anglatadi. Albatta, Tesla avtomobillarini ishlab chiqarish jarayonida ham ma'lum darajada emissiya va chiqindilar hosil bo'ladi, lekin umumiy hisobda kompaniya mahsulotlarining jamoaviy ekologik foydasi salbiy ta'siridan ustun kelmoqda. Masalan, Tesla zavodlarida elektr energiyasini qayta tiklanuvchi manbalarga o'tkazish, ishlab chiqarish chiqindilarining 83% ini qayta ishlash kabi choralar ko'rilmog'da.

Shunday qilib, Tesla keysini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, jamiyatning uzoq muddatli barqaror transport va ekologiya muammolarini hal etishga qaratilgan startap g'oya nihoyatda muvaffaqiyatli global kompaniyaga aylandi. Bu startap misolida muammoning dolzarbligi (iqlim o'zgarishi, havoning ifloslanishi), yechimning innovatsionligi (elektr transport va qayta zaryadlash tarmog'i) va biznes modelning to'g'ri tanlangani (katta bozor talabiga javob berish) birlashib, nafaqat moliyaviy muvaffaqiyat balki jahon miqyosida ijobiy ijtimoiy ta'sirga erishilganini kuzatishimiz mumkin.

Mahalliy keys 1: IMAN Invest (islomiy fintech orqali moliyaviy inklyuziya)

O'zbekiston sharoitida jamiyat ehtiyojlaridan kelib chiqqan qiziqarli startaplardan biri bu IMAN Invest platformasidir. Mamlakatimizda aholining katta qismi an'anaviy bank-moliya xizmatlaridan foydalanmaydi, bunga qator omillar sabab bo'lgan, jumladan, ba'zi fuqarolar foiz (ribo) olish-berish kabi odatiy bank xizmatlarini diniy e'tiqodlariga zid deb bilishadi. Natijada, O'zbekistonda moliyaviy inklyuziya darajasi past bo'lib kelgan – rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, bank xizmatlaridan faol foydalanish darajasi yaqindagina 7% atrofida edi. IMAN startapi aynan shu muammoni anglab, aholiga islomiy moliyaviy texnologiyalar asosida muqobil yechim taklif etish maqsadida tashkil topdi.

IMAN Invest – bu islomiy fintech tamoyillariga tayangan holda investitsiya va to'lov xizmatlarini taqdim etuvchi raqamli platforma. Startup asoschilari bank xizmatlari jamiyatning barcha qatlamlariga, xususan, islomiy moliya qoidalariga rioya qiluvchi insonlarga ham ochiq bo'lishi kerak, degan g'oyani ilgari surishgan. Natijada, IMAN platformasi doirasida bir nechta innovatsion mahsulotlar ishlab chiqildi: IMAN Marketplace – turli tovarlarni onlayn bozor tamoyili bilan taklif qiluvchi savdo maydonchasi, IMAN Pay – mahsulot va xizmatlarni muddatli to'lov (BNPL) asosida, ya'ni bo'lib-bo'lib xarid qilish imkonini beruvchi xizmat, va IMAN

Invest – aholining kichik mablag'larini jamlab, islomiy moliyalashtirish tamoyillariga muvofiq investitsiya yo'naltiruvchi xizmat. Ushbu uch xizmat yagona ekotizim sifatida integratsiya qilingan bo'lib, barchasi shariat qoidalariga mos holda ishlaydi. Platformaning o'ziga xos jihati – istalgan foydalanuvchi atigi 1 000 000 so'm (taxminan \$90) bilan investor sifatida pul tikishi va daromad olishi mumkinligi, ya'ni moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyati keng jamoatchilikka ochib berilgan.

IMAN Invest orqali aholiga halol investitsiya qilish mexanizmi taqdim etildi. Platforma mudaraba kabi islomiy moliyaviy vositalardan foydalangan holda, yig'ilgan mablag'larni turli loyihalarga yoki savdo operatsiyalariga kiritadi va olingan foydani investorlar o'rtasida ulush sifatida taqsimlaydi. Bu jarayonda foiz yoki qimor (spekulyativ) elementlari bo'lmaydi, shaffof va adolatli taqsimot ta'minlanadi. Natijada, ilgari omonatlarini bankka qo'yishdan yoki biznesga sarmoya qilishdan tiyilgan ko'plab fuqarolar ushbu platforma orqali jamg'armalarini ishga solish imkoniyatiga ega bo'lmoqdalar. Shuningdek, IMAN Pay xizmati tufayli aholining turli tovarlarni (masalan, maishiy texnika, elektronika va hokazo) bo'lib to'lash asosida xarid qilishiga imkon yaratilib, bu ham aholining turmush sifati oshishiga xizmat qilmoqda. Qayd etish joizki, IMAN platformasi orqali qilingan barcha muddatli savdo operatsiyalari ortidagi moliyalashtirish

aynan IMAN Invest orqali shakllantiriladi, ya'ni investorlar jamg'armasi real sektordagi savdo bitimlarini ta'minlashga yo'naltirilib, iqtisodiyotda foydali aylanish yaratmoqda.

IMAN Invest startapi qisqa fursatda jiddiy yutuqlarga erishdi. 2019-yilda boshlangan loyiha 2021-yilga kelib yirik xalqaro startap tanlovlarida g'oliblikka da'vogarlik qildi. Platforma xalqaro miqyosda ham ishonchli va innovatsion startap sifatida tan olinib, mintaqada islomiy fintechning yetakchi namunasiga aylandi. Eng muhimi, IMAN orqali minglab odamlar bank tizimiga jalb qilinib, kichik investorlar sinfi shakllana boshladi. Bu esa jamiyat uchun ikki tomonlama foyda keltirmoqda: bir tomondan, fuqarolar o'z jamg'armalarini halol usulda ko'paytirish imkoniga ega bo'lishyapti, ikkinchi tomondan, yig'ilgan mablag'lar real iqtisodiy faoliyatga yo'naltirilayotgani tufayli yangi bizneslar moliyalashtirilmoqda, ish o'rinlari yaratilmoqda.

Shu tariqa, IMAN Invest keysidan ko'rinib turibdiki, moliyaviy xizmatlardan chetda qolayotgan aholi qatlamini qamrab olish va ularga mos innovatsion moliyaviy yechim taklif qilish jamiyatda katta ijobiy o'zgarishlarga olib kelishi mumkin. O'zbekistonda an'anaviy bank xizmatlari

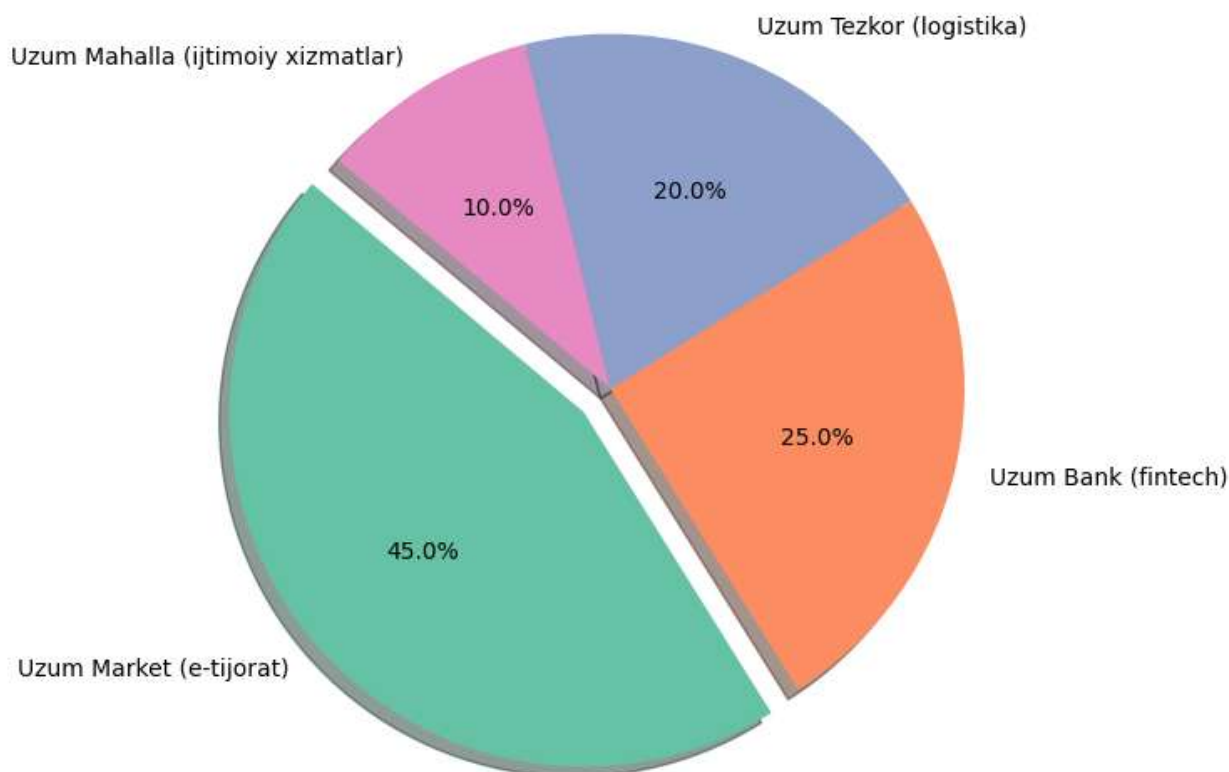
qamrovi past bo'lgan sharoitda islomiy fintech modelini qo'llagan ushbu startap millionlab so'm jamg'armalarni iqtisodiyotga jalb etdi va moliyaviy inkluzivlikni oshirdi. Bu holat jamiyat muammosini tadbirkorlik g'oyasi orqali hal qilishning yana bir muvaffaqiyatli namunasi sifatida e'tirof etiladi.

Mahalliy keys 2: Uzum raqamli ekotizimi (raqamli infratuzilma va ijtimoiy xizmatlarni integratsiya qilish)

Yana bir mahalliy misol – bu so'nggi yillarda shakllangan Uzum milliy raqamli ekotizimi bo'lib, u O'zbekistonda raqamli infratuzilmani yaratish va aholiga zamonaviy xizmatlar ko'rsatish borasida keng ko'lamli loyiha hisoblanadi. Uzum brendi ostida qisqa vaqt ichida bir nechta muhim sohalarni qamrab oluvchi texnologik platformalar majmuasi shakllandi: elektron tijorat (Uzum Market marketplace), ekspress yetkazib berish xizmati (Uzum Tezkor), raqamli bank va to'lov ilovalari (Uzum Bank), muddatli to'lov xizmati (Uzum Nasiya), avtomobil savdo platformasi (Uzum Avto) va tadbirkorlar uchun biznes platforma (Uzum Business). Bir so'z bilan aytganda, Uzum – bu jismoniy shaxslar hamda kichik va o'rta biznes subyektlari uchun ko'plab raqamli xizmatlarni yagona ekotizimga birlashtirgan milliy platformadir.

Uzum ekotizimining asosiy yo'nalishlari bo'yicha taqsimoti

3-rasm. Uzum ekotizimining faoliyat yo'nalishlari bo'yicha taqsimoti (muallif ishlanmasi asosida).

Uzum ekotizimining paydo bo'lishiga zamin bo'lgan asosiy muammo – bu mamlakatimizda raqamli infratuzilmaning yetarlicha rivojlanmagani, elektron tijorat va onlayn moliyaviy xizmatlar ekosistemi tarqoq va cheklangan bo'lgani edi. Bir necha yil avval aholining katta qismi onlayn xarid qilish imkoniga ega emasdi, kichik tadbirkorlar esa mahsulotlarini butun respublika bo'ylab sotish uchun zarur platforma va logistika tizimidan mosuvo edi. Bank xizmatlari ham to'liq raqamlashtirilmagan, masofadan turib hisob ochish, elektron to'lovlar amalga oshirish kabi qulayliklar cheklangan edi.

Shuningdek, hududlar o'rtasida raqamli tafovut (raqamli notenglik) mavjud bo'lib, poytaxtda mavjud servislar olis viloyatlarda ishlamasdi.

Uzum ana shu turg'un holatni innovatsion yondashuv bilan sindirishga erishdi. Kompaniya o'z oldiga mamlakat iqtisodiy salohiyatini ro'yobga chiqarish va barcha hududlarda aholi hayot sifatini oshirish uchun zamonaviy infratuzilma yaratish vazifasini qo'ydi. 2022–2023-yillar davomida Uzum ekotizimi qisqa muddatda kengayib, millionlab foydalanuvchilarni o'ziga jalb eta oldi. Bugungi kunda Uzum xizmatlaridan oyiga 20 milliondan ortiq O'zbekiston

aholisi foydalanmoqda, bu esa mamlakat aholisining qariyb yarmiga teng ulush demakdir. 2024-yil yakunlari bo'yicha esa statistik ma'lumotlarga ko'ra O'zbekistonning har uchinchi fuqarosi (33%) hech bo'lmaganda bir marta Uzum ekotizimi xizmatlaridan foydalangan. Bu raqamlar platformaning qisqa fursatda qanchalik ommalashganini yaqqol ko'rsatadi.

Uzum ekotizimi jamiyat muammolarini hal qilishda bir nechta yo'nalishda ijobiy natijalar bermoqda. Avvalo, iste'molchilar uchun qulaylik darajasi oshdi: endilikda mamlakatning istalgan joyidagi xaridor Uzum Market onlayn-bozorida o'zi istagan mahsulotni topib, tezkor yetkazib berish xizmati orqali qisqa vaqtda qo'lga kiritishi mumkin. 1 milliondan ortiq turdagi tovarlarni taklif qiluvchi Uzum Market va 26 ta shaharni qamrab olgan Uzum Tezkor xizmati tufayli, hatto olis hududlardagi iste'molchilar ham sifatli mahsulot va xizmatlarga onlayn tarzda erishmoqda. Ijtimoiy tenglik nuqtai nazaridan bu juda muhim, zero ilgari faqat yirik shaharlardagina mavjud bo'lgan servislar endilikda butun respublika bo'ylab aholiga xizmat qilmoqda.

Navbatda, kichik va o'rta biznes (KOB) subyektlari uchun ham katta imkoniyatlar yaratildi. Uzum platformasi minglab mahalliy tadbirkorlarni o'z tovar va xizmatlarini butun mamlakat miqyosida sotishiga ko'maklashmoqda. Masalan, Uzum Market'da 17 mingdan ortiq sotuvchilar ro'yxatdan o'tib, o'z

mahsulotlarini millionlab auditoriyaga taklif qilmoqda. Bu esa tadbirkorlarga savdoni ko'paytirish, yangi mijozlar topish va umuman biznesini kengaytirish uchun zarur raqamli maydonni taqdim etdi. Uzum platformasi kichik korxonalar uchun hatto onlayn kreditlash xizmatlarini ham yo'lga qo'ygan – masofadan turib bank hisobvarag'i ochish, elektron to'lovlarni qabul qilish, savdoni moliyalashtirish kabi funksiyalar Uzum Business orqali bir ekotizimda joriy qilingan. Raqamli ekotizimning rivojlanishi butun mamlakat bo'ylab KOB larni "oydinlashtirish", ya'ni ularni rasmiy iqtisodiyotga integratsiya qilish va rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Kompaniya ma'lumotiga ko'ra, Uzum raqamli xizmatlari O'zbekistonda kichik va o'rta tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirishda muhim rol o'ynamoqda – uning yechimlari tufayli minglab tadbirkorlar o'z bizneslarini kengaytirish uchun zamonaviy vositalardan foydalanish imkoniga ega bo'lmoqda. Bu esa, o'z navbatida, yangi ish o'rinlari yaratilishi va iqtisodiyotning o'sishiga xizmat qilmoqda.

Darhaqiqat, Uzum ekotizimi yurtimizda bandlik masalasiga ham ijobiy hissa qo'shmoqda. Platforma o'zi 11 mingdan ortiq IT-mutaxassis va xodimlarni ish bilan ta'minlamoqda hamda yil sayin minglab yangi ish o'rinlarini yaratmoqda. Bunga qo'shimcha ravishda, Uzum bilan hamkorlik qiluvchi restoran, do'kon, yetkazib berish xizmati kabi ko'plab

korxonalarda ham qo'shimcha bandlik vujudga kelayotir. Raqamli ekotizim effekti sifatida yuzaga kelgan bu ko'rinish jamiyat uchun ayni muddao – yangi texnologiyalar nafaqat qulaylik balki keng ish bilan ta'minlash imkonini ham yaratmoqda.

Uzum ekotizimi O'zbekistonning ilk "yakkashox" (unicorn) startapi sifatida 1,5 milliard AQSh dollaridan ortiq bahoga ega kompaniyaga aylandi. Bu ko'rsatkich uning bozor muvaffaqiyatini bildirsa-da, asl e'tiborga loyiq jihat – bu platforma yordamida erishilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy natijalardir. Bir necha yil ichida Uzun O'zbekiston byudjetiga yirik soliq to'lovchiga aylandi (2024-yilda 1,2 trillion so'mdan ortiq soliq to'ladi). Bu esa raqamli iqtisodiyotning davlat g'aznasiga qo'shayotgan ulushini ko'rsatadi. Kompaniya rahbariyati ta'kidlaganidek, fintech xizmatlari va elektron tijoratni rivojlantirish orqali iqtisodiyotni "oydinlashtirish", ya'ni yashirin aylanmalarni rasmiylashtirish va soliq tushumlarini oshirishga hissa qo'shilmoqda. Shuningdek, O'zbekistonni xalqaro investitsiyalar va IT hamjamiyati uchun jozibador qilish orqali mamlakat ravnaqiga zamin yaratilmoqda.

Xulosa qilish mumkinki, Uzun ekotizimi misolida jamiyatning bir nechta ehtiyoj yo'nalishida – savdo, moliya, logistika, bandlik kabi sohalarda – kompleks yechim taqdim etilgan. Bu startap nafaqat o'z biznes maqsadlariga erishdi, balki butun mamlakat bo'ylab millionlab odamlarga foyda keltiruvchi

tizimni barpo etdi. Aholining hayot sifati oshishi, tadbirkorlik uchun qulay sharoit yaratilishi, raqamli infratuzilmaning rivojlanishi singari natijalar Uzunning ijtimoiy ahamiyatini ko'rsatadi. Shu bois, Uzun bugungi kunda nafaqat texnologik kompaniya, balki ijtimoiy-iktisodiy transformatsiya mexanizmi sifatida qaralmoqda.

Takliflar: Yuqorida keltirilgan tahlillar asosida jamiyat muammolarini hal etishga qaratilgan innovatsion startap ekotizimini rivojlantirish bo'yicha quyidagi takliflar ilgari suriladi:

- **Muammolar jadvalini shakllantirish:** Dastlab, jamiyatdagi dolzarb muammolar ro'yxatini tuzib, uni tadbirkorlar va ixtirochilarga ochiq ma'lumot shaklida taqdim etish lozim. Maxsus platforma yoki "fikrlar banki" orqali sog'liqni saqlash, ekologiya, ta'lim, transport, qishloq xo'jaligi kabi sohalardagi yechim kutayotgan masalalarni e'lon qilish hamda ularni hal etishga qaratilgan startap g'oyalarini yig'ish mumkin. Bu yondashuv muammoga yo'naltirilgan innovatsion g'oyalar oqimini oshiradi.

- **Maxsus akselerator va grant dasturlari:** Ijtimoiy ahamiyatga molik startap loyihalarini qo'llab-quvvatlash uchun alohida akselerator dasturlarini yo'lga qo'yish zarur. Masalan, ekologik innovatsiyalar akseleratori, fintech (islomiy moliya) akseleratori kabi yo'nalishlarda trening, mentorlik va moliyaviy yordam ko'rsatish kerak. Bundan tashqari, davlat va xususiy

fondlar hamkorligida ijtimoiy startaplar uchun grantlar ajratish mexanizmini kengaytirish tavsiya etiladi.

• **Regulyativ qulayliklar yaratish:** Innovatsion startaplar ko‘pincha amaldagi qonunchilikka moslashishda qiyinchiliklarga duch keladi. Shu bois, yangi biznes modellarini testdan o‘tkazish uchun “regulyator sandqasi” (regulatory sandbox) tamoyilini joriy etish lozim. Xususan, islomiy fintech sohasida (IMAN Invest kabi) va raqamli bank, kriptovalyuta, sun‘iy intellekt kabi yangiliklarda tartibga soluvchi organlar eksperiment tariqasida vaqtinchalik yengilliklar berishi, huquqiy bazani moslashtirishi zarur. Bu startaplarga tezkor innovatsiya qilish va bozorga chiqish imkonini oshiradi.

• **Ta‘lim va kadrlar tayyorlash:** Startap ekotizimini mustahkamlash uchun universitetlar va IT o‘quv markazlarida tadbirkorlik va innovatsion boshqaruv yo‘nalishidagi o‘quv dasturlarini kuchaytirish lozim. Dizayn fikrlash, lean startup, loyiha boshqaruvi, dasturlash kabi ko‘nikmalar yosh mutaxassislarga o‘rgatilishi kerak. Shuningdek, real startaplar misolida talabalarning amaliyot o‘tashi, hackathon va tanlovlarda jamiyat muammolariga yechim izlash bo‘yicha loyihalar ishlab chiqishi rag‘batlantirilsa, yangi avlod startapchilari shakllanadi.

• **Hamkorlik tarmoqlarini rivojlantirish:** Muvaffaqiyatli startaplar uchburchagi – biznes, davlat va ilm-fan hamkorligidan kuch oladi. Shu sababli, yirik kompaniyalar va davlat idoralarini

startaplar bilan hamkorlik qilishga jalb etish kerak. Masalan, sog‘liqni saqlash vazirligi qoshida tibbiyot texnologiyalari bo‘yicha startap markazini tashkil etish, yoki ekologiya qo‘mitasi bilan birga ekologik innovatorlar forumini o‘tkazish mumkin. Yirik kompaniyalar esa korporativ venchur jamg‘armalari orqali startaplarga sarmoya kiritishi va ularning yechimlarini o‘z faoliyatida qo‘llashi mumkin. Bu integratsiya startap yechimlarining tezroq va kengroq tatbiq etilishiga yordam beradi.

• **Ijtimoiy mas‘uliyat va jamoatchilik yordami:** Jamiyat muammolarini hal etishda keng jamoatchilik ishtirokini ta‘minlash ham muhim. Crowdfunding (jomdorlik bilan moliyalash) platformalarini rivojlantirib, fuqarolarni o‘zlari dardiga tegishli muammolar yechimiga sarmoya qilishga undash lozim. Masalan, mahalliy ekologik muammolarni hal etuvchi startaplar uchun xalqdan mablag‘ yig‘ish tizimi orqali odamlar bevosita loyihalarga hissa qo‘sha oladilar. Bu bir tomondan moliyaviy ko‘mak, ikkinchi tomondan startap uchun jamoatchilik e‘tiborini va mijoz bazasini oshiradi.

Yuqoridagi takliflar amalga oshirilishi bilan, jamiyat muammolarini innovatsion yechimlar orqali hal etishga ixtisoslashgan startaplar soni ortadi va ularning muvaffaqiyatga erishish ehtimoli yuqori bo‘ladi. Bu esa o‘z navbatida, mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida startaplarning hissasini sezilarli darajada oshiradi.

Xulosa

O'tkazilgan tadqiqot va tahlillar shuni ko'rsatadiki, jamiyatdagi muammolar zamirida texnologik startap g'oyalarni shakllantirish – zamonaviy innovatsion iqtisodiyotning muhim drayverlaridan biridir. Global miqyosda Tesla kabi kompaniyalar transport va ekologiya sohasidagi ulkan muammolarni hal etish orqali nafaqat tijoriy yutuqlarga, balki butun sayyora miqyosida ijobiy o'zgarishlarga erishayotgan bo'lsa, mahalliy darajada ham IMAN Invest va Uzum kabi startaplar jamiyatimizdagi moliyaviy va infratuzilmaviy ehtiyojlarni qondirib, minglab odamlarga foyda keltirmoqda. Ushbu misollar “muammoni hal et – innovatsiyani yarat” tamoyilining amaldagi tasdig'idir.

Tadqiqot doirasida aniqlanganki, muvaffaqiyatli ijtimoiy yo'naltirilgan startaplarni yaratish uchun bir nechta omillar majmuasi zarur: dolzarb muammoni aniq identifikatsiya qilish, unga mos innovatsion yechim ishlab chiqish, ushbu yechimning biznes modelini to'g'ri konstruktsiya qilish va ekotizim (investitsiya, infratuzilma, huquqiy muhit) tomonidan qo'llab-quvvatlanishi. Xususan, O'zbekistonda islomiy moliyaviy yechimlarga bo'lgan ehtiyoj IMAN Investni yuzaga keltirdi va u o'z bozorini topdi; raqamli xizmatlar bo'yicha bo'shliq Uzum ekotizimini shakllantirdi va u qisqa vaqtda millionlab foydalanuvchini jalb eta oldi. Bu holatlar

mahalliy sharoitda ham startaplar jamiyat muammolarini yechishda samarali vosita bo'la olishini isbotlamoqda.

Maqolada berilgan takliflar asosida harakat qilinsa, yurtimizda yangi innovatsion startaplar paydo bo'lishi va ularning jamiyat taraqqiyotiga qo'shadigan hissasi yanada ortishi kutiladi. Xususan, ta'lim, sog'liqni saqlash, qishloq xo'jaligi, ekologiya kabi sohalarda ham jamiyat muammolarini hal etishga qaratilgan startap loyihalarni rivojlantirish imkoniyatlari keng. Kelajakda startaplar va ijtimoiy sektor o'zaro chambarchas bog'lanib, innovatsiyalar insonlar hayotini yaxshilashga qaratilgan asosiy qurollardan biriga aylanishi lozim.

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, jamiyat muammosi – startap g'oyasi – innovatsion yechim – ijtimoiy ta'sir zanjiri barqaror rivojlanishning yangi lokomotivi sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu bois, tadbirkorlar, davlat va ilmiy doiralar bunday startap tashabbuslarini har tomonlama rag'batlantirishi va qo'llab-quvvatlashi zarur. Zero, jamiyatimizdagi har bir muammo o'z yechimini kutayotgan imkoniyatdir, va ushbu imkoniyatlarni texnologik innovatsiya orqali amalga oshirish jamiyat farovonligi hamda iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Isayev Q.A. (2025). “Startup g‘oyasidan millionlik amaliyotgacha.” – Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyoti, 484 bet.
2. Yuz.uz axborot sayti (2023). “Ilg‘or innovatsion texnologiyalar iqtisodiy samaradorlik va mehnat unumini oshiradi.” 20-avgust, 2023-yil.
3. Li, Peilin (2022). “Electric High-tech Car and Environment Sustainable: Analysis of Tesla’s problems.” BCP Business & Management, 35, 401-404.
4. Green Digest (2024). “Evaluating a company's impact (the case of Tesla).” 15-noyabr, 2024-yil nashri.
5. IT Park Uzbekistan rasmiy sayti (2021). “Mahalliy startup ‘Iman’ ... Seedstars World Competition 2021 grand-finaliga chiqdi!” Yangiliklar bo‘limi, 21-aprel, 2021-yil.
6. Uzun kompaniyasi rasmiy sayti (2026). “O‘zbekistonning eng yirik raqamli ekotizimi – Uzun.” Kompaniya haqida ma’lumot.
7. Uzun Press-markaz xabari (2025). “Uzun ekotizimi 2024-yilda O‘zbekiston byudjetiga qariyb 1,2 trillion so‘m o‘tkazdi.” 6-fevral, 2025-yil.